

מחנה הריכוז הפולני בקרטו-ברזה

בטוף המאה הייט הוקמו בעירנו מחנות לצבא הרוסי. מעבר לכביש הראשי הוקמו מכנים לצורך גרוד (פאלק) של חיילים. המחנה כלל שני בתי תומה בני שלוש קומות ובתי-עץ רבים. היו גם אורוות לסוסים ומחסנים לחתמושה, לבגדים ולמוון. מעברו השני של הכביש הוקמו בתי-תומה בני שתי קומות לקצינים, שעמדו בשררה של עצים ופרחים. בשנת 1915, כשכבשו הגרמנים את המקום, הם הקימו בבנינים ביה"חולים צבאי, ושיכנו בכתים את הטייסים הגרמנים. לא הרחק מן העיריה היה גם נמל-העופה.

בקרבות בין הרוסים ובין הפולנים בשנת 1920 נשרפו הבנינים, ולאחר שהפולנים גירשו את הרוסים הם שיכנו בבנינים המשוקמים חיל-מצב פולני. היה שם בית-ספר לקצינים, ובית-ספר לחיל הים וחיל-שיריון, שהשתייך לקורפוס החשיעי ששכן בכריסק. בשנת 1934, כאשר השלטון בפולין עבר מידי אנשי המרשל פילסודסקי לאנשי "אזאן", הקימו הפולנים במקום מחנה-ריכוז לפני הנגמה גרמנית.

מסביב לכנינים הוקם גדר-חיל בצובה של שלושה מטרים. גדר בצובה רומה הקיפה גם את הבנינים של העצירים, כן הוקמו גם מכנים של ציגוק. בחלקם היו מלאים מים והכילו מכשירי עיניים שונים. הכיכר הגדולה שימשה כמקום לפעולות עונשין. היה גם בית-מלאכה, והעצירים יצרו מלטה של כטון כדי לרצף בהן החובות.

במכנים היו שורות של קרשים לשינה, רווח כל קרש 10 ס"מ בלבד, ו-2 ס"מ הברילו בינו לבין הקרש האחר. המכנים היו מחולקים לתאים בני 4 ממ"ד כל אחד. היה פרחודור לשומרים, ואלה השגיחו על העצירים בכל שעות היום והלילה.

מלכתחילה נועדו מחנה-הריכוז לקומותיכטים, שלא היו כירי השלטונות די הוכחות נגדם, כדי להעמידם לדין. אלה היו נשלחים בדרך "אדמיניסטרטיבית" למחנה הריכוז. אחד כך החלו לרכז במחנה גם אסירים פוליים, אם כי התנאים שלהם היו טובים יותר מאלו של העצירים הגרמניים. כן רוכזו במחנה אלמנטים שונים מן המיעוטים הלאומיים, ברובם אוקראינים.

בשנת 1939, ערב מלחמת העולם השנייה, נכלאו במחנה גם יהודים רבים שהואשמו ב"ספקולאציות", היינו שלא הזויקו כביכול את הסחורות שכתנוניתיהם במקום נראה לעין, או שהפקיעו מחירים. היהודים נכלאו במחנה עם נשיהם. סמוך למלחמה הובאו למחנה גם גרמנים משלויה. הם הואשמו בתעמולה אנטי-פולנית. במשך הזמן רוכזו במחנה כ-7,000 עצירים וכזה כ-500 נשים. כ-200 שוטרים וקצינים שגרו על המחנה. פיקה עליהם שר הפלך בכריסק קאסטעק ביערנאצקי, הידוע לשימצה.

העצירים עונו עינויי תופת. בימי החג הקתוליים היו מטילים עליהם לנקות ולמרק את הרחוב הראשי שלפני הכנסייה. שוטרים ברכב וברגל שפרו עליהם ופיקחו על עבודתם. היה על העצירים למרק את הרחוב כשהיירות, כנגן שמאחוריהם אצה עגלה רתומה לעצירים חיים, ואשר לתוכה היה עליהם להטיל במהירות את האספה. הכל כנצע תוך כדי היצה. עצירים שהשתחררו פחדו לספר על הנעשה במחנה.